

(ב) זאת חקת התורה. לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל, לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, לפיכך כתב בה חקה, נזרה היא מלפני, אין לך רשות להרהר אחריה: ויקחו אליך. לעולם היא נקראת על שמך, פרה שעשה משה במדבר: אדמה תמימה. שתהא תמימה בארמימות, שאם היו בה שתי שערות שחורות פסולה: (ג) אלעזר. מצותה בסגן: אל מחוץ

¹ עי' יומא (סז ע"ב): תנו רבנן את משפטי תעשו דברים שאלמלא (לא) נכתבו דין הוא שיכתבו ואלו הן עבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים וגזל וברכת השם. ואת חקתי תשמרו דברים שהשטן משיב עליהן ואלו הן אכילת חזיר ולבישת שעטנז וחליצת יבמה וטהרת מצורע ושעיר המשתלח ושמא תאמר מעשה תוהו הם, תלמוד לומר אני ה' אני ה' חקקתיו ואין לך רשות להרהר בהן.

ועי' פסיקתא דרב כהנא (פיסקא ד סי' ו-ז): ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי ארבעה דברים יצר הרע משיב עליהם, ובכולהון כת' חוקה. ואילו הן, אשת אח, וכלאים, ושעיר המשתלח, ופרה. אשת אחיו מנין, ערות אשת אחיך לא תגלה (ויקרא יח טז), וכת' יבמה יבא עליה וג' (דברים כה ה), בחיים היא אסורה, מת בלא בנים מותרת לו, וכתב בה חוקה, ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם וגו' (ויקרא יח ה). כלאים מנין, לא תלבש שעטנז וג' (דברים כב יא), וסדין בציצית מותר, וכת' בה חוקה את חקתי תשמרו וג' (ויקרא יט יט). שעיר המשתלח מנין, והמשלח את השעיר לעזאזל (ויקרא טז כו), הוא עצמו מכפר על אחרים, וכת' ביה חקה, והיתה זאת לכם לחקת עולם (ויקרא ט"ז כט). פרה מנין, תמן תנינן כל העסוקין בפרה מתחילה ועד סוף מטמאין בבגדים, והיא עצמה מטהרת טמאים וכת' בה חוקה, זאת חוקת התורה (במדבר יט ב). ויקחו אליך פרה (במדבר י"ט). לולינס בר טיבריס בשם ר' יצחק קאטריקו, ר' עזריה א' לה ר' יצחק ור' יוסה בר חנינה, אמר לו הקדוש ברוך הוא, משה לך אני מגלה עסקי פרה אבל לאחרים חוקה, דא' ר' חונא כי אקח מועד אני מישרים אשפוט (תהלים עה ג), והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון (זכריה יד ו) יקפאון כתב, דברים שהם מכוסים מכם בעולם הזה עתידין הן להיות צפין לכם כהדן בולוס, הד' היא דכת' והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות וג' (ישעיה מב: טז). הדברים אעשה אין כתי', אלא עשיתם ולא עזבתם (שם), כבר עשיתי לר' עקיב' וחביריו, דא' ר' אחא דברים שלא ניגלו למשה בסיני ניגלו לר' עקיב' וחביריו, וכל יקר ראתה עינו (איוב כח ז), זה ר' עקיב'. א"ר יוסי בר' חנינה רמזו שכל הפרות בטילות ושלך קיימות. ר' אחא בשם ר' יוסי בר' חנינה בשעה שעלה לשמי מרום שמע קולו של הקדוש ברוך הוא יושב ועוסק בפרשת פרה ואומ' הלכה משם אומרה, ר' אליעזר או' עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים. אמ' משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבון העולמים העליונים והתחתונים ברשותך ואת יושב ואו' הלכה משמו של בשר ודם. אמ' לו הקדוש ברוך הוא, משה, צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה תחילה, ר' אליעזר אומ' עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים. אמ' לפני רבון העולמים יהי רצון שיהי מחלציי, א' לו חייד שהוא מחלציי, הדה היא דכתיב ושם האחד אליעזר (שמות יח ד), ושם אותו המיוחד אליעזר. תמן תנינן אבא שאול או' כבש פרה כהנים גדולים עושים אותו משל עצמן, ולא היה אחד מהן מוציא פרתו בכבשו של חבירו אלא סותרו וחוזר ובונה אותו משלו. ר' אחא בשם ר' חנינא יותר מששים ריבוא ככרי זהב היה יוצא עליו. וכולם שחצים היו. והא תני שמעון הצדיק עשה שתי פרות ולא בכבש שהוציא את הראשונה הוציא את השנייה, אית לך מימר על אותו צדיק שהיה שחץ, ר' אבון בשם ר' לעזר משום סילסול פרה. גוי אחד שאל את רבן יוחנן בן זכיי א' ליה, אילין מיליא דאתון עבדין נראין כמן כשפים, מביאין פרה ושוחטין אותה ושורפין אותה וכותשין אותה ונוטלין את אפרה ואחד מכם מטמא למת ומזין עליו שתיים שלש טיפים ואומרין לו טהרתה. א' לו לא נכנסה רוח תזזית באותו האיש מימיו, א' לו לאו, אמ' לו ולא ראיתה אחר שנכנסה בו רוח תזזית, א' לו היין. א' לו ומה אתם עושין, א' לו מביאין עיקרין ומעשנין תחתיו ומרבצים עליה מים והיא בורחת. א' לו ולא ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, כך הרוח הזה רוח טומאה היא, דכת' וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה וג' (זכריה יג ב). וכיון שיצא אמרו לו תלמידיו ר' לזה דחיתה בקנה לנו מה אתה משיב, א' להם חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרים אלא גזירתו של הקדוש ברוך הוא הוא, א' הקדוש ברוך הוא חוקה חקקתי גזירה גזרתי ואין אתה רשאי לעבור על גזירתי זאת חוקת התורה (במדבר יט ב).

² עי' פתרון תורה חוקת: פרת חטאת אם היו בה שתי שערות שחורות או לבנות בתוך גומא אחת מה הוא, שנו רבותינו היו בה שתי שערות שחורות או לבנות בתוך גומ' אחת פסולה ואפילו שתיהן לתוך שתי כוסות והיו מוכיחות זו את זו פסולה, למה, שאמ' התורה ויקחו אליך פרה אדומה תמימה.

³ עי' ספרי חקת (סי' א): ונתתם אותה על אלעזר הכהן. בא הכתוב ולימד על הפרה שנעשית בסגן. תדע שכן הוא שהרי אהרן קיים ואלעזר שורף את הפרה. ועי' זהר (ח"ג קפ ע"ב): מצוותה בסגן ואוקמה.

למחנה. חוץ לשלש מחנות⁴: ושחט אתה לפניו. זר שוחט ואלעזר רואה (יומא מב.): (ד) אל נכח פני אהל מועד. עומד במזרחו של ירושלים, ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם⁵: (ז) אל המחנה. למחנה שכינה, שאין טמא משולח חוץ לשתי מחנות, אלא זב ובעל קרי ומצורע: וטמא הכהן עד הערב. סרסחו ודרשהו⁶, וטמא עד הערב ואחר יבא אל המחנה: (ט) והניח מחוץ למחנה. לשלשה חלקים מתחלקת, אחד נתן בהר המשחה, ואחד מתחלק לכל המשמרות, ואחד נתן בחיל (פרה פ"ג מ"א). זה של משמרות היה חוץ לעזרה, ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין להטהר, וזה שבהר המשחה כהנים גדולים לפרות אחרות מקדשין הימנה, וזה שבחיל נתון למשמרת מגזרת הכתוב, שנאמר והיתה לעדת בני ישראל למשמרת⁷: למי נדה. למי הזיה, כמו וידו אבן בי (איכה ג נג), לידות את קרנות הגנים (זכריה ב ד), לשון זריקה: הטאת הוא. לשון חטוי⁸ כפשוטו, ולפי הלכותיו קראה הכתוב הטאת, לומר שהיא כקדשים להאסר בהנאה⁹: (יב) הוא יתחטא בו. באפר (הפרה (הזה)¹⁰ [הזה]: (יג) במת בנפש. ואיזה מת, של נפש האדם, להוציא נפש בהמה שאין טומאתה צריכה הזאה (ולא טומאת שבעה)¹¹. דבר אחר, בנפש, זו רביעית דם (חולין עב): את משכן ה' טמא. אם נכנס לעזרה (אפילו) בטבילה, בלא הזאת שלישי ושביעי¹²: עוד טמאתו בו. אע"פ שטבל: (יד) כל הבא אל האהל. בעוד שהמת בתוכו: (טז) וכל כלי פתוח. בכלי חרס הכתוב מדבר, שאין מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו, לפיכך אם אין מגופת צמידתו פתולה עליו יפה בחבור, טמא הוא, הא אם יש צמיד פתיל עליו, טהור¹³: פתיל. לשון מחובר בלשון עברי, וכן נפתולי אלהים נפתלתי (בראשית ל ח), נתחברתי עם אחותי: (טז) על פני השדה. רבותינו דרשו (חולין עב): לרבות גולל

⁴ ע"י יומא (סח ע"א): אל מחוץ למחנה ליתן לו מחנה שניה וכשהוא אומר מחוץ למחנה בדשן שאין תלמוד לומר שהרי כבר נאמר אל שפך הדשן תן לו מחנה שלישי. ורבי שמעון האי מחוץ למחנה מאי עביד ליה מיבעי ליה לכדתניא רבי אליעזר אומר נאמר כאן מחוץ למחנה ונאמר להלן מחוץ למחנה מה כאן חוץ לשלש מחנות אף להלן חוץ לשלש מחנות. ומה להלן במזרחו של ירושלים אף כאן במזרחו של ירושלים.

⁵ ע"י משנה מדות (פ"ב מ"ד): כל הכתלים שהיו שם, היו גבוהים, חוץ מכתל המזרחי, שהכהן השורף את הפרה עומד בראש הר המשחה, ומתכוון ורואה בפתחו של היכל בשעת הזית הדם. וע"י ספרי (חקת סי' א): והזה אל נכח פני אהל מועד. שיהא מתכוון ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם.

⁶ ע"י ב"ב קיט ע"ב, וכן ויק"ר (פכ"ז סי' א).
⁷ ע"י תוספתא (פרה פ"ג ה"ד): זה שמתחלק לכל המשמרות היו ישראל מזין הימנו. זה שניתן בהר המשחה היו כהנים מקדשין בו. זה שניתן בחיל היו משמרין שנאמר (במדבר יט) והיתה לעדת בני ישראל למשמרת.

⁸ ע"י נזיר (לז ע"ב): אלא על שני שנגע בראשון מה טעם ואיש אשר יטמא ולא יתחטא הטעון חיטוי חייב על ביאת מקדש ואין טעון חיטוי אינו חייב על ביאת המקדש.

⁹ ילקוט שמעוני תורה (רמז תשסא): חטאת היא, מועלין בבשרה. ומנין אף באפרה, ת"ל חטאת היא.
¹⁰ ע"י שם: הוא יתחטא בו. אין תלמוד לומר בו אלא בו באפר שנעשה כתקונו.

¹¹ ע"י שם: כל הנוגע במת בנפש. תניא וכל אשר יגע על פני השדה להוציא עובר שבמעי אמו דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר לרבות גולל ודופק, ורבי ישמעאל גולל ודופק הילכתא גמירי לה, ורבי עקיבא עובר שבמעי אמו דטמא מדאורייתא מנא ליה, אמר הושעיא דאמר קרא כל הנוגע במת בנפש האדם איזהו מת שבנפשו של אדם הוי אומר זה עובר שבמעי אשה. ור' ישמעאל האי מיבעי ליה לרביעית דם הבא מן המת [שמטמא] שנאמר כל הנוגע וגו' איזהו נפשו של אדם שהוא מטמא הוי אומר זה רביעית דם.

¹² ע"י ספרי חקת (סי' ג): מה ת"ל טמא לפי שהוא אומר כי מי נדה לא זורק עליו אין לי אלא שלא הזה כל עיקר הזה ולא שנה מנין ת"ל טמא יהיה הזה ושנה ולא טבל מנין ת"ל טומאתו בו הזה ושנה וטבל ולא העריב שמשו מנין ת"ל עוד טומאתו בו.

¹³ ע"י חולין (כה ע"א): א"ל רב אדא בר אהבה לרבא ויהא כלי חרס מיטמא מגבו מק"ו ומה כל הכלים שאין מיטמאין מאוירן מיטמאין מגבן כלי חרס שמיטמא מאוירו אינו דין שיטמא מגבו, אמר קרא וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו איזהו כלי שטומאתו קודמת לפתחו הוי אומר זה כלי חרס. וכי אין צמיד פתיל עליו הוא דטמא הא יש צמיד פתיל עליו טהור.

ודופק¹⁴, ופשוטו, על פני השדה שאין שם אהל, מטמא המת שם בנגיעה¹⁵:
 (יט) וחטאו ביום השביעי. הוא נמר מהרתו: (כ) ואיש אשר יטמא וגו'. אם נאמר מקדש למה
 נאמר משכן (כו') [כולה], כדאיתא בשבועות (פז ע"ב)¹⁶: (כא) ומזה מי הנדה. רבותינו אמרו
 שהמזה טהור, וזה בא ללמד שהנושא מי הטאת טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו, מה
 שאין כן בנוגע, וזה שהוציאו בלשון מזה, לומר לך שאינן מטמאין עד שיהא בהן שיעור
 הזאה¹⁷: והנגע וגו' יטמא. ואין טעון כבוס בגדים: (כב) וכל אשר יגע בו. הטמא הזה שנטמא
 במת, יטמא¹⁸: והנפש הנגעת. בו בטמא מת¹⁹: טמא עד הערב. מכאן למדנו שהמת אבי
 אבות הטומאה, והנוגע בו אב הטומאה, ומטמא אדם, זהו פירושה לפי משמעה והלכותיה.
 ומדרש אגדה, העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן. וזהו: ויקחו אליך. משלהם, כשם שהם
 פרקו נזמי הזהב לעגל (משלהם), כך יביאו זו לכפרה משלהם: פרה אדמה. משל לבן שפחה
 שטינף פלטין של מלך, אמרו תבא אמו ותקנח הצואה, כך תבא פרה ותכפר על העגל²⁰:
 אדמה. על שם אם יאדימו כתולע (ישעיה א יח), שהחטא קרוי אָדום: תמימה. על שם ישראל
 שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין, תבא זו ותכפר עליהם ויהזרו לתמותם: לא עלה עליה על.
 כשם שפרקו מעליהם עול שמים: אל אלעזר הכהן. כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן לעשות
 העגל. ולפי שאהרן עשה את העגל, לא (נעשית עבודה זו על ידו) [נתנה לו עבודה זו], שאין

¹⁴ ז"ל: תניא וכל אשר יגע על פני השדה להוציא עובר במעי אשה דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר
 לרבות גולל ודופק.

¹⁵ עי' נזיר (נג ע"ב): תניא וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב או במת על פני השדה זה המאהיל
 על פני המת.

¹⁶ ז"ל: תניא ר' אלעזר אומר, אם נאמר משכן למה נאמר מקדש ואם נאמר מקדש למה נאמר משכן
 אילו נאמר משכן ולא נאמר מקדש הייתי אומר על משכן יהא חייב שהרי משוח בשמן המשחה ועל
 מקדש לא יהא חייב ואם נאמר מקדש ולא נאמר משכן הייתי אומר על מקדש יהא חייב שהרי קדושתו
 קדושת עולם ועל משכן לא יהא חייב לכך נאמר משכן לכך נאמר מקדש.

¹⁷ עי' יומא (יד ע"א): וכו' דקאמר שלמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, ורבנן הוא למזה
 ולמזין עליו טהור ונוגע בהן טמא. ומזה טהור, והכתיב ומזה מי הנדה יכבס בגדיו, מאי מזה נוגע,
 והכתיב מזה, והא כתיב נוגע, ועוד מזה בעי כבוס בגדים, נוגע לא בעי כבוס בגדים, אלא מאי מזה
 נושא. ונכתוב רחמנא נושא, מאי טעמא כתיב מזה, הא קא משמע לן דבעינן שיעור הזאה.

¹⁸ עי' ספרי חקת (סי' ח): וכל אשר יגע בו הטמא יטמא למה נאמר לפי שהוא אומר בחלל חרב בא
 הכתוב ולימד על החרב שהיא טמאה טומאת שבעה והנוגע בה טמא טומאת שבעה הא למדנו לכלים
 ואדם. כלים ואדם וכלים מנין ת"ל וכבסתם בגדיכם (במדבר לא כד) הא למדנו לכלים ואדם וכלים
 כלים וכלים מנין אמרת ק"ו הוא ומה כלים הנוגעים באדם הנוגע בכלים הנוגעים במת הרי הן טמאים
 כלים הנוגעים בכלים הנוגעים במת דין הוא שיהיו טמאים. כלים באדם מנין אמרת ק"ו הוא ומה אם
 הוא שיהו טמאים או יהיה אדם מקבל טומאה מן המת לטמא את חבירו טומאת שבעה אמרת ק"ו
 הוא ומה כלים שאין מטמאין על גבי משכב ומושב הרי הם מקבלים טומאה מן המת לטמא אדם
 טומאת שבעה אדם שמתמא על גבי משכב ומושב אינו דין שיהא מקבל טומאה מן המת לטמא את
 חבירו טומאת שבעה ת"ל והנפש הנוגעת טמא עד הערב טומאת ערב הוא מטמא ואין מקבל טומאה
 מן המת לטמא את חבירו טומאת שבעה. או שמתמא בהיסט אמרת ק"ו הוא ומה נבילה קלה הרי היא
 מטמאה בהיסט טמא מת חמור אינו דין שיטמא בהיסט ת"ל וכל אשר יגע בו הטמא יטמא במגע הוא
 מטמא ואין מטמא בהיסט.

¹⁹ עי' שם: באדם הנוגע במת דין הוא שיהו טמאים או יהיה אדם מקבל טומאה מן המת לטמא את
 חבירו טומאת שבעה אמרת ק"ו הוא ומה כלים שאין מטמאין על גבי משכב ומושב הרי הם מקבלים
 טומאה מן המת לטמא אדם טומאת שבעה אדם שמתמא על גבי משכב ומושב אינו דין שיהא מקבל
 טומאה מן המת לטמא את חבירו טומאת שבעה ת"ל והנפש הנוגעת טמא עד הערב טומאת ערב
 הוא מטמא ואין מקבל טומאה מן המת לטמא את חבירו טומאת שבעה.

²⁰ עי' במדבר רבה (פרשה יט סי' ח): ומפני מה כל הקרבנות זכרים וזו נקבה, א"ר איבו, משל לבן
 שפחה שטינף פלטין של מלך אמר המלך תבא אמו ותקנח את הצואה. כך אמר הקב"ה, תבא פרה
 ותכפר על מעשה העגל.

קטיגור נעשה סניגור: ושרף את הפרה. כשם שנשרף העגל: עין ארו ואזוב ושני תולעת. ג' מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל. וארו הוא הגבוה מכל האילנות, ואזוב נמוך מכולם, סימן שהגבוה שנתגאה וחטא, ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו: למשמרת. כמו שפשע העגל שמור לדורות לפורענות, (שאיין) [ואיין] לך פקודה שאין בה מפקודת העגל, שנאמר וביום פקדי ופקדתי וגו' (שמות לב לה)²¹, וכשם שהעגל מטמא כל העוסקין בו, כך פרה מטמאה כל העוסקין בה, וכשם שנטהרו באפרו שנאמר ויזר על פני המים וגו' (שם ט), כך ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וגו': (א) כל העדה. עדה השלמה, שכבר מתו מתי מדבר ואלו פָּרְשׁוּ לַחַיִּים²²: ותמת שם מרים. למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה, לומר לך, מה קרבנות מכפרין, (ס"א כמו שפרה אדומה מכפרת) אף מיתת צדיקים מכפרת²³: ותמת שם מרים. אף היא בנשיקה מתה. ומפני מה לא נאמר בה על פי ה', שאינו דרך כבוד של מעלה (שם), ובאהרן נאמר על פי ה', באלה מסעי (במדבר לג לה)²⁴: (ב) ולא היה מים לעדה. מכאן, שכל מי שנה היה להם הבאר בזכות מרים²⁵: (ג) ולו גוענו. הלאי שגוענו: בגוע אחינו. במיתת אחינו [[בדבר שמיתה]] בְּדָבָר, למד שמיתת צמא מגונה ממנה²⁶: בגוע. שם דבר הוא, כמו במיתת אחינו, ולא יתכן לפרשו כשמתו אחינו, שאם כן היה לו להנקד בְּגֹזַע (בחולם): (ח) ואת בעירם. מכאן שחם הקב"ה על ממונם של ישראל (מנחות עו ע"ב, במ"ר פ"ט ס"ו ט): (י) ויקהלו וגו'. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה²⁷: המן הסלע הזה נוציא. לפי שלא היו מכירין (אותו) [בן], לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים כשנסתלק (הבאר), והיו ישראל אומרים להם מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים, לכך אמר להם המורים, סרבנים, לשון יְוֹנֵי שוּטִים, מורים את מוריהם²⁸, המן הסלע הזה שלא נצטוינו עליו נוציא לכם מים²⁹: (יא) פעמים. לפי

²¹ עי' סנהדרין (קב ע"א): אמר רבי יצחק, אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם.
²² עי' תנחומא חקת (פרק יד): ויסעו מקדש ויבאו בני ישראל כל העדה. מהו כל העדה, עדה שלמה, עדה הנכנסת לארץ ישראל לפי שמתו יוצאי מצרים. ואלו מן אותן שכתוב בהן חיים שנאמר (דברים ד) ואתם הדבקים בה' וגו'.

²³ עי' מועד קטן (כח ע"א): אמר רבי אמי למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת.
²⁴ עי' שם: אמר רבי אלעזר אף מרים בנשיקה מתה אתיא שם שם ממשה ומפני מה לא נאמר בה על פי ה' מפני שגנאי הדבר לאומרו.

²⁵ עי' תענית ט ע"א: רבי יוסי ברבי יהודה אומר: שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה, ואהרן, ומרים. ושלש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר, וענן, ומן. באר, בזכות מרים. עמוד ענן, בזכות אהרן. מן, בזכות משה. מתה מרים, נסתלק הבאר. שנאמר ותמת שם מרים, וכתוב בתורה ולא היה מים לעדה.

²⁶ עי' פרקי דרבי אליעזר (פרק ל): ועיפה נפשו של ישמעאל בצמא, הלך והשליך את עצמו תחת חרולי המדבר, ואמר רבון העולמים, אם יש לפניך רצון להשקות אותי מים, השקני ולא תצא נפשי בצמא, כי משנה היא מיתת הצמא וקשה מכל המיתות.

²⁷ עי' בראשית רבה (פרשה ה' ס"ז): ויקהילו משה ואהרן, אמר רבי חנינא כמלא פי כברה קטנה היתה בה וכל ישראל עומדין בה, אלא מכאן שהחזיק מועט את המרובה.

²⁸ עי' תנחומא חקת (פרק ט): צווח עליהם שמעו נא המורים המן הסלע מה הוא המורים, שוטין הרבה יש בו המורים סרבנים שוטין שכן בכרכי הים קורין לשוטין מורים.

²⁹ עי' תנחומא חקת (פרק ט): כל ישראל עומדין ורואין נסין שבסלע התחילו לומר יודע משה חוק הסלע הזה אם הוא מבקש יוציא לנו מים מזו נמצא היה משה עומד בספק אם שומע להם נמצא מבטל דברי המקום והקב"ה לוכד חכמים בערמה, לפי שהיה משה משמר עצמו כל אותן מ' שנה שלא להקפיד כנגדם שהוא מתירא מן השבועה שנשבעה הקדוש ברוך הוא אם יראה איש באנשים האלה וגו' (דברים א). אמרו לו והרי סלע כשם שאתה רוצה להוציא מסלע זו תוציא מזו, צווח עליהם שמעו נא המורים המן הסלע, מה הוא המורים שוטין הרבה יש בו המורים סרבנים המורים שוטין שכן בכרכי הים קורין לשוטין מורים, וי"א המורים שמורים את מלמדיהן.

שבראשונה לא הוציא אלא טיפין, לפי שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע, והמה דברו אל סלע אחר ולא הוציא, אמרו שמא צריך להכותו כבראשונה, שנאמר והכית בצור (שמות יז ט), ונודמן להם אותו סלע והכהו³⁰: (יב) יען לא האמנתם בי. גלה הכתוב שאלולי חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ, כדי שלא יאמרו עליהם, כעון שאר דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ, כך היה עון משה ואהרן. והלא הצאן ובקר ישחט (במדבר יא כב) קשה מזו, אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתוב, וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך עליו הכתוב, מפני קדוש השם³¹: להקדישני. שאילו דברתם אל הסלע והוציא, הייתי מקודש לעיני העדה, ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע ואינו צריך לפרנסה, מקיים דבורו של מקום, קל וחומר אנו: לכן לא תביאו. בשבועה, כמו לכן נשבעתי לבית עלי (שמואל א ג יד), נשבע בקפיצה שלא ירבו בתפלה על כך³²: (יג) והמה מי מריבה. הם הנזכרים במקום אחר, את אלו ראו אצטגניני פרעה שמושיען של ישראל לוקה במים, לכך גזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו (שמות א כב)³³: ויקדש בם. שמתו משה ואהרן על ידם. שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו, הוא יראוי ומתקדש על הבריות, וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך (תהלים סח לו), וכן הוא אומר בקרובי אקדש (ויקרא י ג)³⁴: (יד) אחיך ישראל. מה ראה להזכיר כאן אהוה, אלא אמר לו אחים אנחנו, בני אברהם שנאמר לו כי גר יהיה זרעך (בראשית טו יג), ועל שנינו היה אותו החוב לפרעו: אתה ידעת את כל התלאה. לפיכך פירש אביכם מעל אבינו, וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו (שם לו ט), מפני השטר חוב המוטל עליהם, והטילו על יעקב: (טז) וירעו לנו. סבלנו צרות רבות: ולאבתינו. מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל: (טז) וישמע קלנו. בברכה שברכנו אבינו הקול קול יעקב (שם כז כב), שאנו צועקים ונענים³⁵: מלאך. (זה משה), מכאן שהנביאים

³⁰ עי' שם: הכה פעם א', התחיל הסלע נוטף מים מועטים הוא שנאמר (תהלים עח) הן הכה צור ויזובו מים כזב שנוטף טיפים א"ל בן עמרם הללו המים ליונקי שדים או לגמולי חלב מיד הקפיד כנגדן והכהו פעמים שנאמר ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ושטפו כל מה שהיה נתון כנגדן שנאמר (שם) ונחלים ישטופו ואעפ"כ לא עשה משה אלא מן הסלע שאמר ליה הקב"ה ומנין שאף על אותו סלע שאמרו ישראל עליו וכל סלע וצרור שהיו באותו מקום היו מוצאין מים שנאמר (שם) יבקע צורים במדבר משה כבר היה בידו את שלו ששתקו ולא אמרו שירה לכן נתפשו.

³¹ עי' תוספתא סוטה (פ"ו ה"ז): דרש רבי עקיבא הצאן ובקר ישחט להם ומצ' להם וכי מספיק להם אם את כל דגי ה' וגו' וכי הו' מספיק להם כגון שנאמר ואם לא תמצא ידה די שה וכי איזו קשה זו או שמעו נא המורים הוי אומר זו קשה יתר משמעו נא המורי' אלא שמחלל שם שמים בסת' מחסכין עליו בגלוי נפרעין ממנו זה שבסתר חיסך עליו המקום.

³² עי' מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (פרק ו): ר' עקיבא אומ' אמ' הקדוש ברוך הוא למשה בשבועה בגזירה באמירה נשבעתי שלא תכנס לארץ (ישראל) וכן הוא אומר לכן לא תביאו את הקהל הזה (במ' כ יב) ואין לכן אלא שבועה שנא' ולכן נשבעתי לבית עלי (ש"א ג יד).

³³ עי' סוטה (יב ע"ב): הילוד היאורה תשליכוהו כיון דשדיוה למשה אמרו תו לא חזינן כי ההוא סימנא בטלו לגזירתיהו והם אינן יודעין שעל מי מריבה הוא לוקה והיינו דאמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב המה מי מריבה אשר רבו המה שראו איצטגניני פרעה וטעו והיינו דקאמר משה שש מאות אלף רגלי וגו' אמר להן משה לישראל בשבילי נצלתם כולכם ר' חנינא בר פפא אמר אותו היום עשרים ואחד בניסן היה.

³⁴ עי' זבחים (קטו ע"ב): דבר זה אמר הקדוש ברוך הוא למשה ולא ידעו עד שמתו בני אהרן. כיון שמתו בני אהרן אמר לו אהרן אחי לא מתו בניך אלא להקדיש שמו של הקדוש ברוך הוא. כיון שידע אהרן שבניו ידועי מקום הן שתק וקבל שכר שנאמר וידום אהרן וכן בדוד הוא אומר דום לה' והתחולל לו אף על פי שמפיל לך חללים חללים את שתוק. וכן בשלמה הוא אומר עת לחשות ועת לדבר פעמים ששותק ומקבל שכר על השתיקה פעמים מדבר ומקבל שכר על הדבור. והיינו דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, מאי דכתיב נורא אלהים ממקדשך אל תיקרי ממקדשך אלא ממקודשך בשעה שעושה הקדוש ברוך הוא דין בקדושתו מתיירא ומתעלה ומתהלל.

³⁵ עי' תנחומא בשלח (פרק ט): במשה הוא אומר (במדבר כ) וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום וגו' וירדו אבותינו מצרימה וגו' ונצעק אל ה' וישמע קולנו, אמר להם, אתם (מתנבאים)

קרויים מלאכים, ואומר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים (דברי הימים ב לו טז)³⁶: (יז) נעברה נא בארצך. אין לך לעורר על הירושה של ארץ ישראל, כשם שלא פרעת החוב, עשה לנו עזר מעט לעבור דרך ארצך³⁷: ולא נשתה מי באר. מי בורות היה צריך לומר, אלא כך אמר משה אף על פי שיש בדינו מן לאכול ובאר לשתות, לא נשתה ממנו, אלא נקנה מכם אוכל ומים (להנאתכם) [לההנותכם]. מכאן לאכסנאי שאף על פי שיש בידו [מה] לאכול יקנה מן החנוני, כדי להנות את אושפיו³⁸: דרך המלך נלך וגו'. אנו חוסמים את בהמתנו ולא יטו לכאן ולכאן לאכול³⁹: [לא נטה ימין ושמאל – זו קשה מכלם שאמרו לו בכל סביבותינו יש לנו רשות להרוג ולבוז, אבל בגבולך לא נטה ימין ושמאל (במ"ד פ"ט ס"י טו)] [יח] פן בהרב אצא לקראתך. אתם מתגאים בקול שהורישכם אביכם, ואמרתם ונצעק אל ה' וישמע קולנו, ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי ועל חרבך תחיה (בראשית כז מ)⁴⁰: (יט) רק אין דבר. אין שום דבר מוזיקך: (כ) וביד חזקה. בהבטחת זקננו והידיים ידי עשו (שם כב): (כב) כל העדה. כולם שלמים ועומדים להכנס לארץ, שלא היה בהן אחד מאותם שנגזרה גזירה עליהם, שכבר כלו מתי מדבר, ואלו מאותן שכתוב בהן חיים כלכם היום (דברים ד ה)⁴¹: הר ההר. הר על גבי הר, כתפוח קטן על גבי תפוח גדול, ואף על פי שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים, שלשה נשארו בהן, הר סיני לתורה, והר נבו לקבורת משה, והר ההר לקבורת אהרן⁴²: (כג) על גבול ארץ אדום. מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע, נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה, וכן הנביא

[מתגאים – מכילתא בשלח ב] על שהורישו לכם אבותיכם הקול קול יעקב (בראשית כז), וישמע ה' את קולנו, ואנו על מה שהוריש לנו אבינו ועל חרבך תחיה.

³⁶ עי' ילקוט שמעוני תורה (רמז תשסד): וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים, זה משה, וכן מצינו שהנביאים נקראו מלאכים שנאמר ברכו ה' מלאכיו, וכן הוא אומר ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים. וכן עי' תנחומא ויקרא א.

³⁷ עי' ילקוט שמעוני תורה (רמז תשסד): אתה ידעת את כל התלואה אשר מצאתנו, אמר לו אתה ידעת כשאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך, אנו נשתעבדנו ואתה בן חורין וירדו אבותינו מצרימה וכל אותו הענין, משל לשני אחים שיצא שטר חוב על זקנם עמד אחד מהם ופרע אותו, לימים התחיל לשאל חפץ מאחיו, א"ל אתה יודע שאותו חוב על שנינו היה ואני פרעתינו אל תחזירני מן חפצי שאני שואל נעברה נא בארצך.

³⁸ עי' תנחומא חקת (פרק יב): מי באר, מי בורות היה צריך לומר למדך תורה דרך ארץ שההולך לארץ שאינו שלו ויש בידו צרכיו לא יאכל ממה שיש בידו אלא שלו יהא מונח ויקנה מן החנוני בשביל לההנותו כך א"ל משה הבאר עמנו ומן אנו אוכלין לא תאמר שאנו מטריחין עליך שכר אתה עושה לעצמך. וכך א"ל הקדוש ברוך הוא למשה אוכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם, ומשה אמר להם לישראל התירו להם כספיקם שלא יאמרו עבדים היו ועניים הראו להם עשריכם ידעו שלא יאמרו הפסדתם בשעבוד שכבר אמר הקדוש ברוך הוא ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (בראשית ט"ו) וידעו אין אתם חסרים כלום, ולא משלכם אתם נותנין שנא' (דברים ב) כי ה' אלהיך ברכך בכל מעשה ידיך וגו'.

³⁹ עי' תנחומא חקת (פרק יב): דרך המלך נלך שאנו חוסמין את בהמתנו לא נטה ימין ושמאל זה קשה מכלם שאמרו לו בכל סביבותיך יש לנו רשות לבוז ולהרוג ובגבולך לא נטה ימין ושמאל. ⁴⁰ עי' לעיל הערה 35.

⁴¹ עי' תנחומא חקת (פרק יד): ויסעו מקדש ויבאו בני ישראל כל העדה מהו כל העדה, עדה שלמה עדה הנכנסת לארץ ישראל, לפי שמתו יוצאי מצרים ואלו מן אותן שכתוב בהן חיים שנאמר (דברים ד) ואתם הדבקים בה'.

⁴² עי' שם: הר ההר מהו הר ההר על גבי הר כתפוח קטן על גבי תפוח גדול ואע"פ שהענן מהלך לפניו משפיל את הגבוה ומגביה את השפל הניח הקב"ה את ההר הזה דוגמה שידעו בנסים שעשה להם הקדוש ברוך הוא שלא הניח הר במדבר שלא יהיו מתיגעין עולין ויורדין, ואף על פי שהיה עושה הענן כל המדבר מישור היה מניח מקום גבוה למשכן שיהא חונה שם, והניח שלשה הרים הר סיני לשכינה והר נבו לקבורת משה והר ההר לקבורת אהרן.

אומר ליהושפט, בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך (דברי הימים ב לז):⁴³ [יאסף אהרן – מודיעים לצדיקים יום מיתתן כדי שיורישו כתריהם לבניהם (במ"ד פ"ט סי' יז)]. (כה) קח את אהרן. בדברי ניהומים, אמור לו, אשריך שתראה כתִרְךָ נתון לבנך, מה שאין אני זכאי לכך⁴⁴: (כו) את בגדיו. את בגדי כהונה גדולה הלבישהו, והפשיטם מעליו לְתַתָּם על בנו בפניו, אמר לו הכנס למערה ונכנס, ראה מטה מוצעת ונר דלוק, אמר לו עלה למטה ועלה, פשוט ידיך ופשט, קמוץ פיך וקמוץ, עצום עיניך ועצם, מיד חמד משה לאותה מיתה, וזהו שנאמר לו כאשר מת אהרן אחיך (דברים לב ג), מיתה שנתאוית לה⁴⁵: (כז) ויעש משה. אף על פי שהדבר קשה לו לא עכב⁴⁶: (כט) ויראו כל העדה וגו'. כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד, אמרו היכן הוא אהרן, אמר להם מת, אמרו, אפשר מי שעמד כנגד המלאך ועצר את המגפה ישלח בו מלאך המות, (מיד) בקש משה רחמים והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במטה, ראו והאמינו⁴⁷: כל בית ישראל. האנשים והנשים, לפי שהיה אהרן [אוהב שלום ו]רודף שלום, ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו⁴⁸: כי גוע. (אומר אני), שהמתרגם דהא מית, טועה הוא, אלא אם כן מתרגם ויראו ואתחזיאו [כל כנשתא], שלא אמרו רבותינו ז"ל כי זה משמש בלשון דהא אלא על מדרש שנסתלקו ענני כבוד, וכדאמר רבי אבהו (ראש השנה ג), דאמר רבי אבהו אל תקרי ויראו אלא ויִירָאוּ, ועל לשון זה נופל לשון דהא, לפי שהוא נתינת טעם למה שלמעלה הימנו, למה ויִירָאוּ לפי שהרי מת אהרן, אבל על תרגום וחזו כל כנישתא אין לשון דהא נופל, אלא לשון אשר, שהוא מגזרת שמוש אי, שמצינו אם משמש בלשון אשר, כמו ואם מדוע לא תקצר רוחי (איוב כא ד), והרבה מפורשים מזה הלשון אם הרוצים ימיו (שם יד ה): (א) וישמע הכנעני.

⁴³ עי' במדבר רבה (פרשה יט סי' טז): ויסעו מקדש ויבאו, זש"ה (דברי הימים ב כ) בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך על שנתחברו לרשע הזה לעבור בארצו חסרו אותו צדיק לכך נסמכה פרשת אסיפת אהרן לאחר פרשת מלך אדום ויט ישראל מעליו.

⁴⁴ עי' תנחומא חקת (פרק יז): וידבר ה' אל משה קח את אהרן נתפשט את אהרן א"ל הקב"ה הרי אתה מנחמו שהוא מוריש כתר לבניו מה שאין אתה מוריש לבניך.

⁴⁵ עי' ועי' תנחומא חקת (הוספה): וכיון שרצו ליכנס במערה, אמר לו משה אהרן אחי, שם מתו אברהם יצחק ויעקב, ואתה לובש בגדי כהונה שמא תטמא אותם, לבוש אתה בגדי אלעזר, ואלעזר ילבש בגדיך, ונכנס אני ואתה במערה, וכן עשה, כיון שנכנסו, ראו נר דלוק ומטה מוצעת, אמר לו משה, אהרן אחי עלה בזו המטה, ועלה, אמר לו פשוט ידיך, ופשט, קפוץ עיניך, וקפץ, סתום פיך, וכן עשה, ובאותה שעה יצאה נשמתו, כיון שראה משה כך, חמד מיתתו, אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך כמות זה, כן מות זה, כך תהיה מיתתך, שנאמר כאשר מת אהרן אחיך בהור ההר ויאסף אל עמיו (דברים לב ג).

⁴⁶ עי' שם (פרק יז): וידבר ה' אל משה קח את אהרן נתפשט את אהרן א"ל הקב"ה הרי אתה מנחמו שהוא מוריש כתר לבניו מה שאין אתה מוריש לבניך ויפשט משה את אהרן את בגדיו וילבש אותם והלא אם יצא כהן גדול בבגדי כהונה הקדושים חוץ מהר הבית סופג את הארבעים שהיו צמר ופשתים אלא להודיעך שבלשון שקרבו לכהונה וא"ל קח את אהרן בו בלשון אמר ליה להעלותו להר ויעש משה כאשר צוה ה' וגו' ללמדך שאע"פ שאמר גזירה זו על אהרן אחיו לא עכב ויראו כל העדה כי גוע אהרן כיון שירדו משה ואלעזר מן ההר נתקבצו כל הקהל עליהם אמרו להם היכן אהרן אמרו להם מת אמרו להם היאך מלאך המות יכול לפגוע בו אדם שעמד במלאך המות ועצרו דכתיב (במדבר יז) ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה אם אתם מביאין אותו מוטב ואם לאו נסקל אתכם באותה שעה עמד משה בתפלה אמר רבש"ע הוציאני מן החשד מיד פתח הקב"ה את המערה והראהו להם שנאמר ויראו כל העדה כי גוע אהרן.

⁴⁷ עי' הערה הקודמת.

⁴⁸ עי' פרקי דרבי אליעזר (פרק יז): כי גוע אהרן וגמלו לו חסד האנשים והנשים והטף למה שהיה אהרן רודף שלום ואוהב שלום ועובר על מחנה ישראל בכל יום ונותן שלום בין איש לאשתו ובין אדם לחבירו לפי גמלו לו חסד שני' ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל.

שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד כו' כדאיתא בראש השנה (ג.י.)⁴⁹, ועמלק מעולם (רצועה) [רצועת] מרדות לישראל, מזומן בכל עת (ל)פורענות⁵⁰: ישב הנגב. זה עמלק, שנאמר עמלק יושב בארץ הנגב (במדבר יג כט), וישנה את לשונו לדבר בלשון כנען, כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם, והם אינן כנענים, ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען, אמרו נתפלל סתם, (שנאמר) אם נתון תתן את העם הזה בידי⁵¹: דרך האתרים. דרך הנגב שהלכו בה מרגלים, שנאמר ויעלו בנגב (שם כב). דבר אחר, דרך האתרים, דרך התייר הגדול הנוסע לפניהם, (שנאמר) דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה (שם י לג)⁵²: וישב ממנו שבי. אינה אלא שפחה אחת⁵³.

(ב)והחרמת. אקדיש שללם לגבוה: (ג)ויחרם אתהם. בהריגה: ואת עריהם. חרמי גבוה: (ד)דרך ים סוף. כיון שמת אהרן ובאה עליהם מלחמה זו, חזרו לאחוריהם דרך ים סוף, הוא הדרך שחזרו להם כשנגזרה עליהם גזירת מרגלים, שנאמר וסעו המדברה דרך ים סוף (דברים א ב), וכאן חזרו לאחוריהם (עיי' פרישת פנחס) שבע מסעות, שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן (שם י ט)⁵⁴, וכי במוסרה מת והלא בהר ההר מת, אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו כאילו הוא בפניהם. צא ובדוק במסעות, ותמצאם שבע מסעות מן מוסרה עד הר ההר⁵⁵: לסבב את ארץ אדום. שלא נתנם לעבור בארצו: ותקצר נפש העם

⁴⁹ ז"ל: וישמע הכנעני מלך ערד, מה שמועה שמע, שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד, וכסבור ניתנה רשות להלחם בישראל. והיינו דכתיב ויראו כל העדה כי גוע אהרן. ואמר רבי אבהו אל תקרי ויראו אלא וייראו כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש כי משמש בארבע לשונות אי דילמא אלא דהא. מי דמי, התם כנען הכא סיחון, תנא הוא סיחון הוא ערד הוא כנען. סיחון שדומה לסייח במדבר, כנען על שם מלכותו, ומה שמו, ערד שמו. איכא דאמרי ערד, שדומה לערוד במדבר. כנען על שם מלכותו, ומה שמו, סיחון שמו.

⁵⁰ עי' תנחומא חקת (פרק יח): לכך נקרא כנעני לפי שמעולם רצועה מרדות היה עמלק לישראל, את מוצא כיון שאמרו היש ה' בקרבנו אם אין (שמות יד) מיד ויבא עמלק וכאן.

⁵¹ עי' ילקוט (רמז תשסד): ויבא עמלק, וכן בשעה שמת אהרן שנאמר וישמע הכנעני, א"ר יהודה בר שלום לבוש כנעני לבש ולמד שיחת כנענים והיה מדבר כלשונום שלא יכירו אותו ישראל ובכל שעה הוא בא. וכו' א"ר תנחום בר חנילאי כיון ששמעו שמת אהרן זיינו עצמן מבפנים ולבשו עצמם מבחוץ והן באו כבני אבליים אמרו יודעין אנו שיש להן מאבותיהם פטריקא שאמר להם הקול קול יעקב שהן מתפללין ונשמעין ואנו באין עליהם סבורים בני כנענים הן והן מתפללין על הכנענים ואנו הורגין אותן, כיון שבאו ראו צורת פניהם משל עמלק ולבושיהן ושיחתן של כנענים, אמרו רבש"ע אין אנו יודעין מי הן, מכל מקום עשה בהם מדת הדין שנאמר אם נתן תתן את העם הזה מיד וישמע ה' בקול ישראל. זה שאמר הכתוב ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי נכים כשאני צולע מעט נאספו עלי, כתיב וירדפו אחר יו כאשר תעשינה הדבורים מה עסקה של דבור זו עוקצת לאדם ומתה כך עשו הם כל אויבי שמעו רעתי ששו שמעו כי נאנחה אני אבל אהרן, ולא די שלא באו לנחמני אלא ששו ובאו עלי להלחם.

⁵² עי' ספרי בהעלותך (סי' כד): רביח שמעון בן יוחאי אומר שם כי בא ישראל דרך האתרים. כיון שמת אהרן אמרו מת כהן גדול שלהם הלך התייר הגדול שלהם ועמוד הענן שהיה עושה עמהם מלחמה הרי שעה שנלך ונלחם במ.

⁵³ עי' ילקוט שמעוני תורה (רמז תשסד): וישב ממנו שביה אין כתיב כאן אלא שבי שפחה אחת שבו מהם.

⁵⁴ עי' סדר עולם רבה (פרק ט): חזרו לאחוריהם ז' מסעות וחנו במוסרה שנא' (דברים י') ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וכי במוסרה מת אהרן והלא בהר ההר מת אלא ממקום שמת אהרן חזרו לאחוריהם ז' מסעות עד שחנו במוסרה.

⁵⁵ עי' ירושלמי (יומא פ"א ה"א): ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וכי במוסרה מת אהרן והלא בהר ההר מת הדא הוא דכתיב (במדבר לג לח) ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' וימת שם אלא מכיון שמת אהרן נסתלקו ענני הכבוד ובקשו הכנענים להתגרות במ הדא הוא דכתיב (שם כא א) וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל מהו דרך האתרים כי מת (ה)התייר הגדול שהיה תר להם את הדרך ובאו ונתגרו בהם ובקשו ישראל לחזור למצרים ונסעו לאחוריהן שמונה מסעות ורץ אחריו שבטו של לוי והרג ממנו שמונה משפחות אף הם

בדרך. בטורה הדרך, שהוקשה להם, אמרו, עכשיו היינו קרובים להכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו, כך חזרו אבותינו ונשתהו שלשים ושמונה שנה עד היום, לפיכך קצרה נפשם בעינינו הדרך, ובלשון לע"ז אנקרוּדלו"ר. ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בדרך בהיותם בדרך, ולא פירש בו בְּמָה קְצָרָה, שכל מקום שתמצא קצור נפש במקרא, מפורש שם במה קצרה, כגון ותקצר נפשי בהם (זכריה יא ח), וכגון ותקצר נפשו בעמל ישראל (שופטים י מז). וכל דבר הקשה על אדם נופל בו לשון קצור נפש, כאדם שהטורה בא עליו, ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר, ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער, ובדבר המטריח נופל לשון (גודל) [גדול], שגדול הוא וכבד על האדם, כגון וגם נפשם פָּחַלָהּ בִּי (זכריה יא ח), גדלה עלי, ויגאה כשחל תצודני (איוב י מז). כללו של פירושו, כל לשון קצור נפש בדבר, לשון שאין יכול לסובלו הוא, שאין הדעת סובלתו: (ה) באלהים ובמשה. השוו עבד לקונן⁵⁶: למה העליתנו. שניהם שוים (והר ח"ג קפג ע"ב): ונפשנו קצה. אף זה לשון קצור נפש ומאום: בלחם הקלקל. לפי שהמן נבלע באיברים⁵⁷ קראהו קלוקל⁵⁸, אמרו, עתיד המן הזה שיתפח במעינו, כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא⁵⁹: (ו) את הנחשים השרפים. ששורפים את האדם בארס שיניהם⁶⁰: וינשכו את העם. יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה, יבוא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם אחד, (טעם עפר), ויפרע מכפויי טובה שדבר אחד משתנה להם לכמה מטעמים⁶¹: (ז) ויתפלל משה. מכאן למי שמבקשים ממנו (מחילה) [מטו] שלא יהא אכזרי מלמחול⁶²: (ח) על נס. על כלונס שקורין פירק"א בלע"ז, וכן וכנס על הגבעה (ישעיה ל יז), ארים נְסִי (שם מט כב), שאו נְסִי (שם יג ב), ולפי שהוא גבוה לאות ולראיה קוראו נס: כל הנשוך. אפילו כלב או חמור נושכו היה נזוק ומתנוונה

הרגו ממנו ארבע (דברי הימים א' כו כג) לעמרמי ליצהרי לחברוני לעזיאלי אימתי חזרו בימי דוד הדא הוא דכתיב (תהלים עב ז) יפרח בימיו צדיק ורב שלום עד בלי ירח אמרו מי גרם לנו לדמים הללו אמרו על שלא עשינו חסד עם אותו הצדיק וישבו וקשרו הספידו וגמלו לצדיק חסד והעלה עליהן המקום כאלו מת שם ונקבר שם וגמלו לצדיק חסד.

⁵⁶ עי' תנחומא חקת (פרק יט): ידבר העם באלהים ובמשה השוו עבד לקונו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל שלא הי' יכול אותו הדור לטעום מן פירות הארץ כלום אמר ר"ע כשהיו מגלין להם התגרים הסל הבא מפירות הארץ היו מתים שני' (דברים א) אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה כל טוב הבא מחמת הארץ לכך נתקצר נפש העם בדרך הם שרינו ונפשנו קצה.

⁵⁷ עי' יומא (עה ע"ב): מה אני מקיים אבירים, לחם שנבלע במאתים וארבעים ושמונה אברים.

⁵⁸ עי' במדבר רבה (פרשה טז סי' כד): אמר להם הקב"ה בטובה שהבאתי עליכם בה אתם מכעיסין באו למדבר והאכלתי להם מן מ' שנה ולא נצרך אחד מהם לנקביו אותן מ' שנה אלא שאכלו את המן והוא נעשה להם בשר שנאמר (תהלים עח) לחם אבירים אכל איש, ובו הכעיסו אותו ואמר זה לזה אין אתם יודעין שיש לנו כמה ימים שלא עשינו צרכינו ואדם שאינו עושה צרכו ד' ימים או ה' ימים הוא מת ונפשנו קצה בלחם הקלוקל שהיה קל בתוך מעיהם אמר הקב"ה במה שהטיבותי להם בו הכעיסוני שנאמר (ישעיה ה) מה לעשות עוד.

⁵⁹ עי' ילקוט שמעוני תורה (רמז תשלד): ועתה נפשנו יבשה וגו'. אמרו עתיד המן לתפוח בתוך כרסנו להרגנו. יש לך ילוד אשה שאין מוציא את מה שהוא אוכל.

⁶⁰ עי' במדבר רבה (פרשה יט סי' כב): הנחשים השרפים ששורפים את הנפש.

⁶¹ עי' תנחומא חקת (פרק יט): וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים (במדבר כ"א ו). מה ראה הקדוש ברוך הוא לפרוע מהם בנחשים, אלא נחש פתח בלשון הרע ותחלה ונתקלל, ולא למדו ממנו, אמר הקדוש ברוך הוא יבא הנחש שהתחיל בלשון הרע, ויפרע ממספרי לשון הרע, הה"ד ופורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י ח). ד"א למה נפרע מהם בנחשים, הנחש אפילו אוכל כל מעדני עולם נהפכין לו לעפר בפיו ובמעיו, שנאמר ונחש עפר לחמו (ישעיה סה כה), ואלו אוכלים את המן, שנהפך למטעמים הרבה, שנאמר ויתן להם (את) שאלתם (תהלים קו טו), ואומר זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר (דברים ב ז), יבא נחש שאוכל מינין הרבה, ובפיו טעם אחד, ויפרע (ממין אחד ואוכלין) [מאוכלי מין אחד] וטועמין מינין הרבה.

⁶² עי' במדבר רבה (פרשה יט סי' כג): ויתפלל להודיעך ענותנותו של משה, שלא נשתהה לבקש עליהם רחמים ולהודיעך כח התשובה כיון שאמרו חטאנו מיד נתרצה להם שאין המוחל נעשה אכזרי.

והולך⁶³, אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית, לכך נאמר כאן וראה אותו, ראייה בעלמא, ובנשיכת הנחש נאמר והביט, והיה אם נשך הנחש את איש והביט וגו', שלא היה ממהר נשוך הנחש להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכוונה. ואמרו רבותינו, וכי נחש ממית או מחיה, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים, ואם לאו היו נמוקים⁶⁴ (נ"א ניזוקים): (ט)נחש נחשת. לא נאמר לו לעשותו של נחשת, אלא אמר משה הקב"ה קוראו נחש, ואני אעשנו של נחשת, לשון נופל על לשון⁶⁵: (יא)בעיי העברים. לא ידעתי למה נקרא שמם עיים, ועי לשון חורבה הוא, דבר הטאוט במטאטא, והעיי"ן בו יסוד לבדה, והוא מלשון יעים (שמות לח ג), ויעה ברד (ישעיה כח יז): העברים. דרך מעבר העוברים שם את הר נבו אל ארץ כנען, שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמורי: על פני מואב ממזרח השמש. במזרח של ארץ מואב: (יג)מגבל האמרי. תחום סוף מצר שלהם, וכן גבול מואב (דברים ב יח), לשון קצה וסוף: מעבר ארנון. הקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה, עד שבאו מעבר השני לארנון, בתוך ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב: היצא מגבל האמרי. רציעה יוצאה מגבול האמורי והיא של אמוריים, ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב, ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב, (כי ארנון גבול מואב והם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם, ואף על פי שלא פירשה משה, פירשה יפתח), כמו שאמר יפתח וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה (שופטים יא יז), ומשה רמזה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער (דברים ב כב), מה אלו לא נתנום לעבור בתוך ארצם אלא הקיפום סביב, אף מואב כן⁶⁶: (יד)על כן יאמר. על חניה זו ונסים שנעשו בה, יאמר בספר מלחמות ה', כשמספרים נסים (שנעשו) [שעשה] לאבותינו יספרו את והב וגו': את והב. כמו את יהב, כמו שיאמר מן יעד ועד, כן יאמר מן יהב והב, והוי"ו יסוד הוא, כלומר את אשר יהב להם והרבה נסים בים סוף⁶⁷: ואת הנחלים ארנון. כשם שמספרים בנסי ים סוף, כך יש לספר

⁶³ עי' במדבר רבה (פי"ט סי' כג): והיה כל הנשוך לא נשוך נחש בלבד אלא אמר כל הנשוך אפילו נשוך מפתן ועקרב וחיה רעה וכלב.

⁶⁴ עי' ראש השנה (כט ע"א): עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי וכי נחש ממית או נחש מחיה אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין ואם לאו היו נימוקים.

⁶⁵ עי' ירושלמי ראש השנה (פ"ג ה"ט): א"ר יסא בארבעה מקומות נאמר עשה לך, בשלשה פירש ואחד לא פירש. עשה לך תיבת עצי גופר, עשה לך שתי חצוצרת כסף, עשה לך חרבות צורי, עשה לך שרף לא פירש. אמר משה עיקרה לא נחש הוא. לפיכך ויעש משה נחש נחשת. ועי' מדרש רבה בראשית (פרשה לא סי' ח): אמר אם אני עושה אותו של זהב אין הלשון הזה נופל על לשון זה של כסף אין הלשון הזה נופל על לשון זה אלא הרי אני עושה אותו של נחושת לשון נופל על הלשון שנאמר (במדבר כא) ויעש משה נחש נחשת מכאן שניתנה תורה בלשון הקודש רבי פנחס ורבי חזקיה בשם ר' סימון כשם שניתנה תורה בלשון הקודש כך העולם נברא בלשון הקודש.

⁶⁶ עי' במדבר רבה (פרשה יט סי' טו): יש לנו רשות להרוג ולבזז אבל בגבלך לא נטה ימין ושמאל ויאמר אליו אדום לא תעבר בי זש"ה (תהלים קכ) אני שלום וכי אדבר המה למלחמה ומנין שכך אמר לו הקדוש ברוך הוא שאין מניחים אתכם לעבור ולא הכל מהם שאני הוא שרוצה שנא' (דברים ב) אל תתגר בם כי לא אתן לכם מארצם וכתוב וימאן אדום נתון את ישראל ואח"כ שלחו אל מלך מואב ולא אבה אף על פי שאינו מפורש כאן הרי מפורש בשופטים מלמד שהכל ברוה"ק שלא היה יכולן קל מיפתח והוא פירש שנא' וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום לאמר אעברה נא בארצך ולא שמע מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה ואף משה רמז כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר.

⁶⁷ עי' תנחומא חוקת (פרק מז): אז ישיר ישראל את השירה הזאת (במדבר כא יז). נאמרה שירה זו בסוף ארבעים, והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים, ומה ראה ליכתב כאן, הענין הזה נדרש למעלה הימנו, על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה (שם שם יד), אותות ונסים שנעשו להם בנחלי ארנון, כנסים שנעשו להם בים סוף.

בנסי נחלי ארנון, שאף כאן נעשו נסים גדולים. ומה הם הנסים?⁶⁸

(טז) ואשר הנחלים. תרגום של שִׁפְךָ אֶשֶׁד, שפך הנחלים, שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחבאים שם, לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר, וההרים סמוכים זה לזה, אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר (מזה) [הזה], והדרך עובר בתוך הנחל, אמרו אמוריים, כשיכנסו ישראל (לארץ) לתוך הנחל לעבור, נצא מן המערות בהרים שלמעלה מהם, ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות, והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב, ובהר של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ושידים בולטין לחוץ, כיון שבאו ישראל לעבור, נזדעזעו ההר של ארץ ישראל כשפחה היוצאת להקביל פני גְבִירְתָּהּ, ונתקרב לצד הר של מואב, ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום. וזהו אשר נטה לשבת ער, [ער הוא שם מדינה של מלכות מואב] שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד גבול מואב ונדבק בו, וזהו ונשען לגבול מואב⁶⁹. (ועברו ישראל על ההרים ולא ידעו הנסים האלו אלא על ידי הבאר שנכנס לשם): (טז) ומשם בארה. משם בא האשד אל הבאר. כיצד, אמר הקב"ה מי מודיע לְבָנֵי הנסים הללו המשל אומר נתת פת לתינוק הודיע לאמו, לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם, והבאר ירדה לתוך הנחל והעלתה משם דם ההרוגים וזרועות ואיברים, ומוליכתן סביב המחנה, וישראל ראו ואמרו שירה⁷⁰: (יז) עלי באר. מתוך הנחל, והעלי מה שאת מעלה, (ומנין שהבאר הודיעה להם, שנאמר ומשם בארה, וכי משם היתה והלא מתחלת ארבעים שנה היתה עמהם, אלא שירדה לפרסם את הנסים, וכן אז ישיר ישראל, השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים, והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים, מה ראה להכתב כאן, אלא הענין הזה נדרש למעלה הימנו)⁷¹: (יח) באר

⁶⁸ עי' תנחומא חקת פרק כ: אז ישיר ישראל את השירה הזאת נאמרה בסוף ארבעים שנה והבאר נתנה להם מתחלת ארבעים שנה מה ראה לכתוב כאן הענין הזה כבר נדרש למעלה הימנו על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה מהו שעשה להם הקדוש ברוך הוא אותות ונסים בנחלי ארנון נסים שעשה להם בים סוף ומה הם נסים.

⁶⁹ עי' שם: נחלי ארנון, אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר אחר, והוא רחוק ממנו שבעה מילין, והדרך יורד לתוך הנחל ועולה לדרכן של ישראל לעבור בתוך ההרים. נתכנסו כל האומות לשם, אוכלוסין שאין להם סוף, ישבו מקצתן בתוך הנחל וההר מלמעלן עשוי מערות מערות, וכנגד המערות הר שכנגדו עשוי סלעים סלעים כמין שדים, שנא' ואשד הנחלים. נכנסו האוכלוסין לתוך המערות, ואמרו כשירדו ישראל לתוך הנחל אלו עומדין לפנייהם בתוך הנחל ואנו למעלה מן המערות ונהרוג את כלן. כיון שהגיעו ישראל לאותו מקום לא הצריכן הקדוש ב"ה לירד למטן לנחל אלא רמז להרים ונכנסו שדים של הר זה לתוך מערות של הר זה ומתו כלן, והקיפו ההרים ראשיהם זה לזה ונעשה דרך כבושה ולא נודע אי זה הר נסמך לחבירו. ואותו נחל מפסיק בין תחומי ארץ ישראל לארץ מואב, שנאמר כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי הר שבארץ מואב לא נזדעזעו שבו המערות, והר שבא"י נזדעזעו שבו הסלעים כמין שדים ונסמך להר שכנגדו. ומפני מה נזדעזעו אותו ההר שבארץ ישראל, מלה"ד לשפחה שראתה בן אדוניה בא אצלה, קפצה היא וקדמה כנגדו וקבלתו. כך נכנסו הסלעים לתוך המערות ורצצו כל אותן גבורים, והבאר ירדה לתוך הנחל ונתגברה שם ואבדה כל.

⁷⁰ עי' דברים רבה (ליברמן) פרשת דברים (סי' כג): ועברו ישראל ולא ידעו מה נעשה להם, וחזרו ההרים למקומן, וישראל משעברו אמר הקדוש ברוך הוא ולא אודיעם מה נסים עשיתי להם, אמ' רשב"ג נתת פת לתינוק הודיע לאמו, הבאר ירדה לה וישבה בנחל זה, והיתה מתגברת ועולה והוציאה את כל ההרוגין שבמערות, והיו צפין על פני המים, וישראל מבקשין את הבאר ולא היו מוצאין אותה, הסבו פניהם וראו אותה, וראו שם הרוגין שאין להם חקר ומספר, וכה"א ומשם בארה היא הבאר אשר אמר ה' (במדבר כ"א ט"ז), והלא כבר יש לה עמהם מ' שנה, ומהו בארה, אלא שהיו גדולים הנסים שנעשו להם עי' הבאר משנעשה להם על הים, אותה שעה פתחו ישראל את פיהם ואמרו שירה, שנא' אז ישיר ישראל (במדבר כ"א ז').

⁷¹ עי' במדבר רבה (פרשה יט סי' כה): והבאר ירדה לתוך הנחל ומתגברת שם ואבדה כל האוכלוסין כדרך שאבדו אותן הים לכך הקיש את והב בסופה לנחלי ארנון ועברו ישראל על אותן ההרים ולא ידעו כל נסים הללו אמר הקדוש ברוך הוא הריני מודיע לבני כמה אוכלוסין אבדתי מפניהם ירדה הבאר לאותן המערות והוציאה גולגליות וזרועות ורגלים שאין להם חקר וישראל חזרו לבקש את הבאר וראו אותה שהיא יוצאה מלאה מתוך הנחל ומוציאה איברים איברים ומנין שהבאר הודיע בהן שנאמר

הפרוה. זאת היא הבאר אשר הפרוה שרים, משה ואהרן: במשענתם. במטה: וממדבר. נתנה להם: (יט) וממתנה נחליאל. כתרנומו: (כ) ומבמות הגיא אשר בשדה מואב. כי שם מת משה ושם בטלה הבאר⁷². דבר אחר, כרוה נדיבי העם, כל נשיא ונשיא כשהיו חונים, נוטל מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו, ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאין לפני הנניית כל שבט ושבט⁷³: במחקק. על פי משה שנקרא מחוקק, שנאמר כי שם חלקת מחוקק ספון (דברים לג כא). ולמה לא נזכר משה בשירה זו, לפי שלקה על ידי הבאר, וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקב"ה, משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה, אמר אם אוהבי שם אני שם ואם לאו אני הולך⁷⁴: ראש הפסגה. כתרנומו ריש רמתא: פסגה. לשון גובה, וכן פסגו ארמנותיה (תהלים מח יד), הגביהו ארמנותיה: ונשקפה. אותה הפסגה, על פני המקום ששמו ישימון, והוא לשון מדבר שהוא שם. דבר אחר, ונשקפה הבאר על פני הישימון, שנגנוה בימה של טבריא, והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים, והיא הבאר. כך דרש רבי תנחומא (פרק ט⁷⁵): (כא) וישלח ישראל מלאכים. ובמקום אחר תולה השליחות במשה, שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות (דברים ב כו), וכן וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום (במדבר כ יד), וביפתח הוא אומר וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וגו' (שופטים יא יז), הכתובים הללו צריכים זה לזה, זה נועל וזה פותח, שמשא הוא ישראל וישראל הם משה, לומר לך שנשיא הדור הוא (כ) כל הדור, כי הנשיא הוא הכל⁷⁶: (כב) אעברה בארצך. אף על פי שלא נצטוו לפתוח להם בשלום, בקשו מהם שלום⁷⁷: (כג) ולא נתן סיחון וגו'. לפי שכל מלכי כנען היו מעלין לו מס, שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גייסות, כיון שאמרו לו ישראל אעברה בארצך, אמר להם, כל עצמי אני יושב כאן אלא לשמרם מפניכם, ואתם אומרים כך⁷⁸: ויצא

ואשד הנחלים ומשם בארה וכי משם היתה והלא מתחלת מ' שנה היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים והיו ישראל עומדים על הנחלים ואומרים לה עלי באר ענו לה ואמרו שירה עליהם.

⁷² עי' תנחומא חקת (פרק כא): מן המדבר נתן להם את התורה, שנאמר וממדבר מתנה. ועי' נחלו אותה שנאמר וממתנה נחליאל ומשנחלו אותה גזרת עלי מיתה ומנחליאל במות בא מות ומבמות הגיא אשר בשדה מואב וגו' זו קבורה שנאמר (דברים לד) ויקבור אותו בגיא בארץ מואב זהו שאמר איוב אשר לא נשא פני שרים ולא נכר שוע לפני דל כי מעשה ידיו כלם (איוב לד) ונשקפה על פני הישימון זה לענין באר שבאת עמהם עד שנגנזה לתוך ימה של טבריה. והעומד על פני הישימון רואה בתוך הים כמלא פי תנור והוא הבאר הנשקף על פני הישימון.

⁷³ עי' שם: כרוה נדיבי העם במחוקק במשענותם שהיו הנשיאים עומדין על גבה ומושכים במטותיהם כל אחד ואחד לשבטו ולמשפחתו וריוח שהיה בין הדגלים מלא מים מגבורין ואשה שהיתה צריכה לילך אצל חברתה מדגל לדגל היתה הולכת בספינה.

⁷⁴ עי' שם (סי' כו): אז ישיר ישראל מפני מה לא נזכר משה שם מפני שנענש עי' המים ואין אדם מקלס לאיספקלטור שלו ולמה שמו של הקדוש ברוך הוא לא נזכר בה משל לשלטון שעשה סעודה למלך אמר המלך אוהבי שם אמרו לו לאו אמר אף אני איני הולך לשם אף כך אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ומשה אינו נזכר שם אף אני איני נזכר שם.

⁷⁵ ז"ל: ונשקפה. זה לענין באר שבאתה עמהם, עד שנגנזה לתוך ימה של טבריא, והעומד על פני הישימון רואה בתוך הים כמלא פי תנור, והיא הבאר הנשקפה על פני הישימון.

⁷⁶ עי' שם (פרק כג): וישלח ישראל מלאכים כל דברי תורה צריכין זה לזה, שמה שזה נועל זה פותח. כאן וישלח ישראל מלאכים, ובמקום אחר תלה שליחות במשה, שנא' (שם) ואשלח מלאכים ממדבר קדמות, במקום אחר וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום. הכתובים אלו צריכין זה לזה, שמשא הוא ישראל, וישראל הוא משה. ללמדך שראש הדור הוא כל הדור.

⁷⁷ עי' תנחומא צו (פרק ג): אמר עכשיו אני הולך ומכה מי חטא ומי שלא חטא, אלא בשלום אני בא עליהם שנא' (שם ב) ואשלח מלאכים ממדבר קדמות דברי שלום אעברה בארצך.

⁷⁸ עי' שם (פרק כג): מלה"ד לשומר שנטל שכרו לשמור גפן או תאנה בא אחד אמר ליה עבור מכאן שאני בוצר את הכרם א"ל אני יושב לשמור אלא בשבילך ואתה באת לבוצרה כך היה נוטל סיחון שכר מכל מלכי ארץ כנען והיו מעלין לו מסים שהוא ממליך אותם ושקול כנגד כולם הוא ועוג שנאמר

לקראת ישראל. אילו היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה יכולה לכַבֵּשָׁה, ואם היה סיחון בכפר חלש אין כל אדם יכול לכבשו, וכל שכן (שהיה) [אילו היה] בחשבון. אמר הקב"ה מה אני מטריח על בְּנֵי כל זאת לצור על כל עיר ועיר, נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות, ונתקבצו כולם למקום אחד ושם נפלו, ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם, כי אין שם איש אלא נשים וטף⁷⁹: (כד כי עז). ומהו חֶזְקוֹ, התראתו של הקב"ה שאמר להם אל תצורם וגו' (דברים ב יט): (כה) בנתייה. כפרים הסמוכים לה: (כו) והוא נלחם. למה הוצרך להכתב, לפי שנאמר אל תצר את מואב (שם ט), וחשבון משל מואב היתה, כתב לנו שסיחון לקחה מהם, ועל ידו טְהַרָה לישראל⁸⁰: מידו. מרשותו:

(כו) על כן. על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב: יאמרו המשלים. בלעם, שנאמר בו וישא משלו (במדבר כג ז): המשלים. בלעם ובעור⁸², והם אמרו: באו חשבון. שלא היה סיחון יכול לכבשה, והלך ושכר את בלעם (לקללו) [לקללך], וזהו שאמר לו בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו' (שם כב ז): תבנה ותכונן. חשבון בשם סיחון להיות עירו⁸⁴: (כח) כי אש יצאה מחשבון. משכבשה סיחון: אכלה ער מואב. שם אותה המדינה קרוי ער בלשון עברי, וְלַחֲיִית בלשון ארמי: ער מואב. ער של מואב: (כט) אוי לך מואב. שקללו את מואב שימסרו בידו⁸⁵: כמוש. שם אלהי מואב: נתן. הנותן את בניו של מואב: פליטם. נָסִים ופליטים מחרב ואת בנותיו בשבית וגו': (ל) ונירם אבד. מלכות שלהם: אבד חשבון עד דיבן. מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם, וכן עד דיבון, תרגום של סר עד, כלומר סר ניר מדיבון, ניר לשון (מלכות ו) ועול וממשלת איש, כמו למען היות ניר לדוד עבדי (מלכים א יא ז): ונשים. שייך דגושה,

(תהלים קלו) לסיחון מלך האמורי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען אמרו לו ישראל נעברה נא בארץ לכבוש את המלכים א"ל איני יושב כאן אלא לשמרן מפניכם.

⁷⁹ עיין שם: ויצא לקראת ישראל, לא עשה הקב"ה כן אלא למסרן בידן שלא בצער דכתיב סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון. אלו היתה חשבון מלאה יתושים, אין כל בריה יכולה לכבשה, ואלו היה סיחון בבקעה אין כל בריה יכולה לשלוט בו, וא"צ לומר שהיה גבור ושרוי בעיר מבצר, סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון, אלו ישב בעיירות שלו הוא ואוכלוסיו, לא היו ישראל מתיגעין לשלוט בו ולכבוש את כל עיר ועיר, אלא כנסן הקב"ה לפנייהן למסרן בידן בלא צער. וכה"א (דברים ב) ראה החלתי תת לפניך את סיחון. הרגו אותו ואת כל גבוריו שיצאו לקראתם וחזר על הנשים ועל הטף שלא ביגיעה.

⁸⁰ עי' חולין (ס ע"ב): כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא והוא נלחם במלך מואב וגו' מאי נפקא מינה דאמר להו הקב"ה לישראל אל תצר את מואב אמר הקב"ה ליתי סיחון ליפוק ממואב וליתו ישראל וליפוק מסיחון והיינו דאמר רב פפא עמון ומואב טיהרו בסיחון.

⁸¹ עי' תנחומא חקת (פרק כד): על כן יאמרו המושלים, זה בלעם ואביו ששכרן סיחון לקלל את מואב.

⁸² עי' הערה הקודמת.

⁸³ עי' תנחומא בלק (פרק ד): כי ידעתי את אשר תברך מבורך, מנין הי' יודע, שבשעה שבקש סיחון להלחם במואב הי' מתיירא שהיו גבורים שכר את בלעם ואת אביו לקלל את מואב שכה"א (במדבר כא) ע"כ יאמרו המושלי' בואו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון, וכת' (שם) כי אש יצאה מחשבון, וכת' (שם) אוי לך מואב, לכך או' כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר. ועי' במדבר רבה (פרשה יט סי' ל): כי חשבון עיר סיחון, זש"ה (תהלים לז) כי ה' אוהב משפט אמר לו הקדוש ברוך הוא אל תצר את מואב וחשבון של מואב היתה שנאמר כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי וגו' באו ישראל ונטלו חשבון שהיתה של סיחון וכל מה שנטל ממואב שאלו נטלוהו ממנו היה בידם גזל של עולה אלא נטל סיחון מן מואב ונטל ישראל מן סיחון שהיו פטורין מן הגזל לכך כתיב כי חשבון עיר סיחון על כן יאמרו המושלים זה בלעם ואביו ששכרן סיחון לקלל את מואב והן אמרו תבנה ותכונן עיר סיחון כי אש יצאה מחשבון אכלה ער מואב שקללו את מואב שימסרו בידו אוי לך מואב.

⁸⁴ עי' הערה הקודמת.

⁸⁵ עי' שם: הם אמרו תבנה ותכונן עיר סיחון כי אש יצאה מחשבון אכלה ער מואב שקללו את מואב שימסרו בידו. אוי לך מואב ונירם אבד חשבון.

לשון שממה, כך יאמרו המושלים: ונשים. אותם: עד נפת. השימונום עד נפת: (לב) וישלח משה לרגל את יעזר. המרגלים לכדוה, אמרו לא נעשה כראשונים, בטוחים אנו בכח תפלתו של משה להלחם⁸⁶: (לד) אל תירא אתו. שהיה משה ירא להלחם, שמא תעמוד לו זכותו של אברהם, שנאמר ויבא הפליט (בראשית יד יג), הוא עוג שפלט מן הרפאים שהכו כדרלעומר וחבריו בעשתרות קרנים, שנאמר כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים (דברים ג יא)⁸⁷: (לה) ויכו אתו. משה הרגו, כדאיתא בברכות בהרואה (נד), עקר טורא בר תלתא פרסי וכו'⁸⁸: חסלת פרשת חקת

⁸⁶ עי' שם: וישלח משה לרגל את יעזר, אותן מרגלים זריזין היו. אמרו בטוחין אנו בתפלתו של משה, וכבר שלח מלאכים מרגלים לשעבר והביאו תקלה, אבל אנו לא נעשה כן אלא נאמנים בהקב"ה ונעשה מלחמה.

⁸⁷ עי' נדה סא ע"א: ויאמר ה' אל משה אל תירא. מכדי, סיחון ועוג אחי הו, דאמר מר: סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הו. מאי שנא מעוג דקמסתפי, ומאי שנא מסיחון דלא קמסתפי. א"ר יוחנן אר"ש בן יוחי: מתשובתו של אותו צדיק אתה יודע מה היה בלבו, אמר: שמא תעמוד לו זכות של אברהם אבינו, שנאמר ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי, ואמר רבי יוחנן: זה עוג שפלט מדור המבול. עי' תנחומא חקת (פרק כה): ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו זש"ה אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה (משלי כח) כך היא מדת החסידים אע"פ שהקב"ה מבטיחן אינן פורקין יראה וכן ביעקב כתיב (בראשית לב) ויירא יעקב מאד למה נתירא אמר שמא נתקלקלתי אצל לבן בכלום וכתיב (דברים כ) ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחרריך והניחני הקב"ה ואף משה תפש את היראה בדרך אביו ולמה נתירא, אמר שמא מעלו ישראל במלחמת סיחון או נתקלקלו בעבירה א"ל הקב"ה אל תירא כלן השלימו בצדק אל תירא אותו שלא עמד גבור בעולם קשה הימנו שנאמר (שם כ) כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים והוא נשאר מאותן הגבורים שהרגו אמרפל וחבריו שנאמר (בראשית יד) ויכו את רפאים בעשתרות קרנים וזה פסולת שלהם כפריצי זתים הפליטים מתוך הגפת שנאמר (שם) ויבא הפליט ויגד לאברהם וגו' זה עוג וכאן עשה אותו שיריים שנאמר (יהושע יג) והוא נשאר מיתר הרפאים וכונתו היתה שיצא אברהם ויהרג נתן לו הקדוש ב"ה שכר רגליו והיה כל אותן שנים וגבה ממנו עד שנפל ביד בניו כשבא משה לעשות מלחמה עמו נתירא ממנו אמר אני בן ק"כ שנה וזה מיתר חמש מאות אלולי שהיה לו זכות לא חיה כל השנים אלו.

⁸⁸ עי' ברכות (נד ע"ב): אבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל גמרא גמירי לה, אמר מחנה ישראל כמה הו תלתא פרסי איזיל ואיעקר טורא בר תלתא פרסי ואישדי עליהו ואיקטלינהו אזל עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על רישיה ואייתי קודשא בריך הוא עליה קמצי ונקבוה ונחית בצואריה הוה בעי למשלפה משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה והיינו דכתיב שני רשעים שברת וכדרכי שמעון בן לקיש דאמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב שני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שרבבת. משה כמה הוה, עשר אמות, שקיל נרגא בר עשר אמין, שוור עשר אמין ומחיה בקרסוליה וקטליה.